

SZAKDOLGOZAT

Az interkulturális kapcsolatok irányában kialakult attitűdök generációs
különbsége Magyarországon

Lőrincz Dorka

2024

Károli Gáspár Református Egyetem

Bölcsészet-és Társadalomtudományi Kar

Társadalom-és Kommunikációtudományi Intézet Szociológia Tanszék

Szociológia Alapszak

SZAKDOLGOZAT

**Az interkulturális kapcsolatok irányában kialakult attitűdök generációs
különbsége Magyarországon**

Konzulens:

Bíró Emese

Készítette:

Lőrincz Dorka

III. évfolyam

2024

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés	3
2.	Szakirodalmi ismertető	3
2.1.	Az interkulturalitás jelensége	3
2.2.	Az attitűd	4
2.3.	Az interkulturális kommunikáció és az interkulturális kompetencia jelentősége	5
2.4.	Az oktatás jelentősége	7
2.5.	A jelenség kialakulása és helyzete Magyarországon	9
2.5.1.	Politika, mint ideológiai befolyásolás.....	9
2.5.2.	A befolyásolás veszélyei.....	10
2.5.3.	Történelmi háttérváltozók.....	12
3.	A kutatás módszertana	13
4.	Kutatási eredmények	14
4.1.	Az interjúalanyok demográfiai jellemzői	14
4.2.	Az oktatás hatása	16
4.3.	Egyéni kapcsolatteremtések.....	18
4.4.	A kollektív attitűdök és kialakulásuk okai	21
4.5.	Megoldások és jövőkép	25
5.	Összegzés.....	27
	Irodalomjegyzék	29
	1.Melléklet – Interjú vezérfonal.....	31
	2. Melléklet - Atlas ti. kódlista.....	34

1. Bevezetés

Szakedolgozatom témájának kialakításában döntő szerepet játszott az előző félév során megtapasztalt olaszországi Erasmus élményem. Több hónapot töltöttem olyan helyen, ahol rengeteg különböző kultúrából érkező személlyel kerültem kontaktusba és az egymás iránt kialakult őszinte, nyitott és egyéni véleményektől mentes érdeklődés erős kontrasztot alkotott számomra az itthon tapasztalt kollektív attitűdökkel. Kutatásom témája tehát az interkulturalitást, mint társadalmi jelenséget helyezi a középpontba. Személyes tapasztalatokból egyre gyakrabban ütköztem abba a problémába, hogy Magyarországon jelen van egyfajta kollektív bizonytalanság és tapasztalatok hiányából fakadó gátlás a más kultúrából érkező csoportokkal és egyénekkkel szemben. Elsősorban ezek a tapasztalatok motiváltak arra, hogy az adott jelenséget kiváltó okokat felderítsem. Fontosnak érzem megemlíteni, hogy körülbelül 5 éve dolgozom turizmusban, 2 éve pedig hivatásos idegenvezetőként, így a más kultúrákhoz való permanens kapcsolódásom régóta az életem részét képezi. Úgy gondolom, hogy a mai, globalizált és az internet által jelentősebben összekapcsolt világban nagyobb szerepet kellene kapnia az interkulturalitásnak - mint társadalmi jelenségnek - elsősorban azért is, mert rengeteg, az interkulturalitással kapcsolatban „tapasztalatlanabb” társadalom van jelen, főleg Kelet-és Közép-Európában, ahol a más kultúrákkal és nemzetekkel való mindennapi kapcsolódások jelenléte még nincs megfelelően bevezetve a közéleti gondolkodásba, így a kialakult attitűdök is jelentősen bizonytalanabb, zárkózottabb formát öltenek. Így tehát döntésem, a kutatás módszerével kapcsolatban a kvalitatív kutatásra esett, ugyanis elsősorban a jelenség mögött meghúzódó okok és motivációk feltárása a cél és nem bizonyos attitűd-típusok arányos megoszlása.

2. Szakirodalmi ismertető

2.1. Az interkulturalitás jelensége

Ha Európa történelmére gondolunk, egyértelműen állítható, hogy az interkulturalitás már évszázadok óta globálisan jelen van minden országban. Az interkulturális társadalmi formákkal kapcsolatos törekvések azonban először az 1960-70-es években indultak el elsősorban a bevándorlók iskolázottságával kapcsolatban, majd később az 1980-as években az adott jelenséghez kötődő oktatás hiánya miatt az ezzel szemben kialakult kritika került előtérbe. Ezt követően azonban az 1990-es években indultak el az első olyan oktatáson belüli intézkedések,

melyek hangsúlyt helyeztek az interkulturalizmussal kapcsolatos ismeretekre és ez a folyamat továbbra is jelen van. Kiemelendő tény azonban, hogy az interkulturalizmus szemszögéből a közép-és kelet európai államoknak nem kívülről érkező menekültekkel kellett „szembe nézniük”, hanem sokkal inkább a már államon belül élő különböző etnikai csoportokkal és a velük való együttélési stratégiák kialakításaival. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az interkulturalizmus jelentése ugyanazt a törekvést írja le, mely során egy etnikailag és kulturálisan homogén társadalom kultúrközi egyenlőségének a megteremtésére törekszik (Forray 2003).

Feischmidt Margit (1997) magyar kutató az interkulturalizmussal kapcsolatban egyfajta hármas megközelítést ír le, mivel véleménye szerint ez attól függ, hogy az adott társadalom milyen viszonyban áll a jelenséggel kapcsolatban, tehát milyen attitűdöket vesz fel. Az első a deskriptív felfogás, mely során az egyén az interkulturalizmust egyfajta adottságnak, ezzel egyidejűleg pedig a remélt kulturális toleranciát pedig „illúzióknak” tekinti. A második a normatív felfogás, melynél az egyén az interkulturalizmus jelenségét az etnikailag homogén társadalmakban kialakult szociális problémák kezelésének megoldásaként tartja számon. Például, ha bizonyos nemzetiségű bevándorlók jól látnak el egy olyan típusú munkaszektort, melyben bevándorlásuk előtt munkaerőhiány volt. A harmadik kritikai interkulturalista felfogás, melynek célja - a kisebbségi kultúrák által használt fogalmak és diskurzusok feltárása párbeszédnek lefolytatása során, - hogy egy nyitottabb és demokratikusabb társadalmat legyenek képesek létrehozni.

2.2. Az attitűd

Kutatásom fő része az interkulturális kapcsolatokban létrejövő attitűdök okainak feltárása, így fontos tisztázni az attitűd fogalom jelentését. *„Az attitűdök azt fejezik ki, hogy bizonyos értékek tudatos, vagy nem tudatos elfogadása milyen konkrét viselkedéseket és véleményeket eredményez.”* (Andorka 2006:580) Tehát az attitűd összességében az a készség, melyben az egyén bizonyos helyzetekre, emberekre tárgyakra meghatározott módon reagál. Az attitűd képes megmutatkozni személyes, illetve csoportos viselkedés- vagy beszédformákban. A kérdés, hogy az attitűd mennyire mutat túl a személyes felelősségvállaláson, vagy definiálható tömegjelenséggé már eltérő nézetekre talál. A szociológia és a szociálpszichológia területén is kérdéses, hogy az attitűd különbözik-e az egyéni pszichológiától, vagy az egyének tömeggé történő csoportosítása új „kollektív psziché” kialakulásához vezet (Nagy – Tasnádi 2017). Mivel kutatásom induktív irányt követ, így elsődlegesen személyes véleményeken keresztül közelítem meg a jelenséget. Ettől eltekintve, ha tömegjelenséggé tartjuk számon a kutatni kívánt attitűdöt, akkor fontos kiemelni a tömegpszichózis jelenségét, mely alatt azt a

jelenséget értjük, melynek során egy bizonyos viselkedésforma a csoportszám növekedésével egyre élesebbé és szélsőségesebbé válhat (Nagy- Tasnádi 2017).

2.3. Az interkulturális kommunikáció és az interkulturális kompetencia jelentősége

Az interkulturális kommunikáció létrejöhet személyek, csoportok - vagy tágabb perspektívákból nézve - teljes társadalmak vagy akár vállalatok között. Az ilyen interakciók során verbális és nonverbális információk, jelek átadása történik. Kommunikációnkat befolyásolja a kultúra, melyben felnőttünk, ahol az adott közegre jellemző viselkedésformákat megtanultuk, s ezzel együtt szabályait és normáit is egyaránt (Falkné 2011). Azokban az esetekben tehát, amikor olyan személyekkel, csoportokkal kommunikálunk, akik más kultúrából érkeztek, képesek tudatosítani bennünk saját kultúránk sajátosságait, illetve ráébreszteni bennünket más kultúrák sajátosságaira egyaránt (Falkné 2011). Emellett bizonyos viselkedésformák, attól eltekintve, hogy kultúra-függők, egyénenként is eltérőek lehetnek, tekintve, hogy bizonyos attitűdöket az egyén az őt körülvevő elsődleges személyektől (barátok, család stb.) vesz át. Ezeknek a kollektív attitűd-átvételeknek pedig generációkon átívelő jelensége is lehet, melyeket a nevelésen keresztül adnak tovább utódaiknak. A nevelés során bizonyos viselkedési normák megtanítása és a mögöttük lévő értékek átadása történik (Andorka 2007). A megszokott attitűdök átadása; így képes normák formájában tovább adódni a következő generációknak. Egy ilyen átformálódás során olyan értékek együttese alakulhat ki, melyek előírják és elvárják az adott viselkedésformákat, és ezekhez az egyén próbál alkalmazkodni és megfelelni. Fontos figyelembe venni, hogy attól, hogy valamilyen normát egy adott társadalomban elfogadnak, nem jelenti azt, hogy ez a norma feltétlenül előnyös a társadalom fejlődése szempontjából (Andorka 2007). Ide tartozhatnak tehát olyan viselkedésbeli megnyilvánulások, melyek meggátolják, vagy akadályozzák különböző kultúrák egymás közti kommunikációjának a működését.

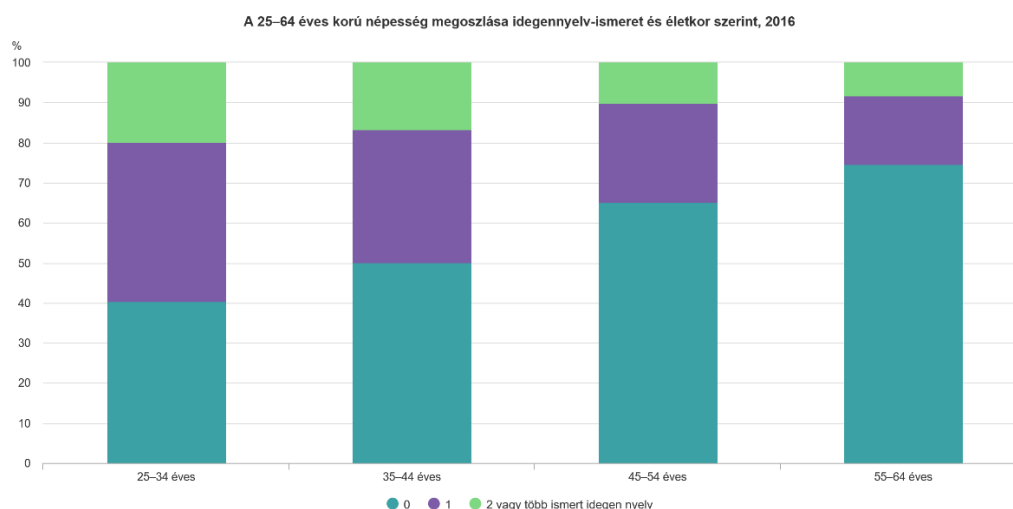
Ahhoz, hogy az ilyen típusú problémákat felismerjük, illetve tudatosítsuk más társadalmak jelenlétét, az interkulturális kompetencia kialakítása vagy fejlesztése esszenciális. Ezen a ponton fontosnak tartom az interkulturális kompetencia fogalmának tisztázását, melynek meghatározása évtizedek óta differenciálódik különböző nyelvészek és társadalomkutatók újabb fogalommeghatározásai során. Az interkulturális kompetencia egyfajta képesség *„a kultúra által vezérelt viselkedések azonosításához, és az új viselkedésmód kezdeményezéséhez még akkor is, amikor az ilyen viselkedés a saját szocializációnk alapján nem ismerős.”*

(Falkné 2011:457). A kommunikáció szemszögéből azonban egy angol nyelvész, Michael Bryann az 1900-as években fogalmi megkülönböztetést tett az interkulturális kompetencia és az interkulturális kommunikatív kompetencia között. Az interkulturális kompetencia esetében adott egyének a saját nyelvükön kommunikálnak más kultúrákból származó egyénekkel és közben a saját interkulturális kommunikációs tudásukra, a másság iránti érdeklődésükre és felfedező készségeikre építenek, mindeközben pedig élvezik az adott interkulturális kapcsolatot (Bajzát 2010). Ezzel szemben az interkulturális kommunikatív kompetenciával rendelkező egyének pedig képesek kommunikációba lépni olyan egyénekkel, akikkel egy közös, anyanyelvüktől eltérő nyelven is tudnak kommunikálni ezáltal képesek megállapodni és a kommunikáció és interakció egy bizonyos módjában, amely mind a két fél számára megfelelő. Így pedig nyelvi kompetenciájuk képes összekapcsolódni a más kultúrához kötődő tudásukkal a helyes nyelvhasználati tudásuk, valamint azok jelentéseinek, értékeinek és értelmezési kereteinek tudatos alkalmazásán keresztül (Bajzát 2010). Tehát az adott kompetencia kialakítása és megerősítése alkalmas lenne olyan gondolkodásmód kialakítására, mely képes tudatosítani az egyénben egy másik kulturális háttér jelenlétét, (interkulturális kapcsolódások során). Emellett önmagunk külső szemlélésére, önértékelésére is pozitív hatással van, illetve kialakít egy erős készséget a más kultúrákhoz és interkulturális tanulási stílusokhoz való alkalmazkodásokban (Falkné 2011). Az ilyen típusú tudások és tapasztalatok hiányában egy más kultúrájú ember – számunkra addig nem tapasztalt – viselkedés-, vagy kommunikációbeli megnyilvánulásait könnyebben félreérthetjük, esetleg saját kultúránk normái mentén értelmezhetjük, melyben az adott cselekvés szélsőséges esetben akár deviánsnak is minősülhet. Így tehát az említett kognitív készségek hiánya félelmet és bizonytalanságot szül az ismeretlennel kapcsolatban, mely károsabb szociális jelenségeket tud létrehozni, mint például diszkrimináció, szegregáció, előítéletek vagy rasszizmus. Ahhoz, hogy ezeket a szélsőségesebb szociális jelenségeket elkerüljük, elsősorban az interkulturális érzékenység kialakítására lenne szükség. Fontos tisztában lenni és megérteni azokat a kulturális jelenségeket, melyek talán nincsenek jelen saját nemzetünkben, más kultúrában viszont elsődleges szerepet játszanak. Egy tapasztalatlanabb társadalomban megjelenhet a kollektív etnocentrista attitűd, melyek legtisztább formája a kulturális különbségek tagadásában jelenik meg és ezekkel párhuzamosan pedig az izoláltság. Az izoláltság folyamatában pedig sokszor nem tudatosul a kulturális különbségek megléte (Bajzát 2010). Így tehát az adott kompetencia fejlődése szempontjából, mérföldkő lenne eljutni az úgynevezett etnorelatív szintig. Ezen a szinten az egyén képes felismerni a különböző kultúrák jelenlétét, az azok közti különbségeket tudomásul venni, illetve hogy ezek a típusú különbségek nem jelentenek minősítést, így tiszteletben tartja azokat. Az ilyen problémák

elkerülése érdekében fontos lenne nagyobb szerepet kapnia az interkulturális kompetencia oktatásnak az oktatásügyben (Bajzát 2010).

2.4. Az oktatás jelentősége

Mint említettem tehát a kultúra közti kapcsolatok alapját képezi a kommunikáció, melyhez ebben az esetben elkerülhetetlen az idegennyelv-tudás, és azon kognitív kompetenciák elsajátítása, melyek megkönnyítik ezeknek a kapcsolatoknak a kialakulását. Ehhez pedig természetesen az oktatási intézmények lennének a megfelelő helyszínek. Várható eredményeim között szerepel az idegennyelv-tudásának hatása a szóban forgó attitűd kialakulásában, ezzel egyidejűleg fontos az oktatási intézmények jelentősége, melyek funkcionális társadalmi színterek az interkulturális kompetencia pozitív irányú fejlődésében. A magyar oktatásban a nyelvtanulásra való motiválás hullámszerű volt jelen az elmúlt években, amely erős hatással lehetett a tanulók motivációira. 2018-tól az első sikeres nyelvvizsga összegét az állam visszatéríti, illetve 2019-től új törvényt hoztak létre, mely szerint a B2-es szintű nyelvvizsga alap követelmény a felsőoktatásba való bekerüléshez, azonban egy évvel később 2020-ban a törvényt hatálytalanították (Öveges–Csizér 2019). A magyar közoktatásban szerzett tapasztalatokból egyértelműen tükröződött számomra is, hogy az idegennyelvek tanulása sokszor inkább vizsga-orientált, mely a középiskolások jövőbeli nyelvtudását és az arra való motivációt nem biztos, hogy hosszú távon megfelelő mértékben fogja alakítani (Öveges-Csizér 2019), mely az interkulturális kapcsolatok kialakításának „esszenciája”, hiszen alapköve a személyközi kommunikációnak.

KSH adatbázis 2021. Idegennyelv ismeretek 1.24.-es ábra¹

¹ <https://www.ksh.hu/ffi/1-24.html>

Mint említettem a nyelvtudás fontos szerepet játszik az adott személyközi kapcsolatok kialakításában, fenntartásában, és ezzel kapcsolatban a fenti ábrán látható az adott tudás jelenléte korcsoportos bontásban. Láthatjuk, hogy a legfiatalabb korosztály beszél a legnagyobb arányban idegen nyelveket, illetve, hogy ezen a korcsoporton belül a legnagyobb a két idegen nyelvet beszélők aránya. Ezzel szemben az 55 és 64 év közöttiek csoportjában vannak jelen a legnagyobb arányban a semmilyen idegennyelven nem beszélők. A nyelvismeret tehát különböző mértékben van jelen generációk között, mely „alátámasztja” a generációs összehasonlítást kutatásom jelentőségének szempontjából. A magyarországi lakosság körülbelül 40%-a beszél legalább egy idegennyelven, mely egyfajta pozitív változó tendenciát mutat évről évre, ennek ellenére nagyban eltér az EU-s átlagtól, ami 65%. Ez a tény még szomorúbb, ha figyelembe vesszük az uniós irányelvet, mely szerint minden uniós tagállamban élő állampolgárnak ismernie kellene a saját anyanyelvén kívül legalább két másik tagállam anyanyelvét (Nagyné 2010). Magyarországon a két idegennyelvet beszélők aránya körülbelül a lakosság 14%-a. Nemzetközi szinten azonban az utóbbi időben tapasztalható egyfajta elmozdulás a nyelvoktatás szempontjából, ugyanis a kommunikáció előtérbe helyeződésének jelentősége egyre inkább megjelenik a közgondolkodásban. Európa többi országában, hazánkhoz képest jelentősen nagyobb szerep jut a nyelvi környezetnek és egyéb önképző formáknak, mint például ismétlődő látogatások az adott nyelvet beszélő országokba, vagy spontán, kötetlen beszélgetések (Nagyné 2010). Ezek a tevékenységek pedig felszínre hozzák a lehetőséget, hogy ne csak magát az oktatást, hanem a diákok hozzáállását is változtassuk az idegennyelv ismeretének szélesebb körű megjelenése érdekében.

Az oktatási intézményekben az idegennyelv tudása mellett egyaránt fontos szerepet kellene kapnia az említett kognitív szociális készségeknek, melyek szintén elősegítik a csoportok közötti kommunikációt, ugyanis ezeken a nyelvi akadályokon kívül egy adott kultúra „látens” tudásának hiánya is kommunikációs zavarokhoz vezethet, ugyanis nehéz felismerni, hogy bizonyos kommunikációbeli jegyek különböző jelentéssel bírhatnak egy más anyanyelvvel rendelkező csoport számára (Lénárt 2010).

Ezen kompetenciák hiányának ellenére, Magyarországon növekszik azon személyek aránya, akik az ország elhagyását tervezik. Legnagyobb hányadban a 30 év alattiak vannak és ebből a korosztályból minden második ember, azaz a fele gondol arra, hogy külföldre megy hosszabb időre (Dabasi-Lipták-Horváth 2017). A külföldön – elsősorban fejlett társadalmakban - történő továbbtanulás egyre népszerűbb, ahol különböző szervezeteken keresztül és szociális támogatásokkal lehetséges ideiglenesen külföldön tanulni (Dabasi-Lipták-Horváth 2017). Egy ilyen típusú lehetőség hozzájárul a diákok közötti egyenlőség és a

kulturális sokszínűség megteremtéséhez, hiszen a saját, egyéni tapasztalataik segítségével sajátítják el attitűdjeiket. (Dabasi-Lipták-Horváth 2017) Így tehát az oktatási intézmények permanens látogatása során jelentős előrelépés lehetne az ilyen típusú lehetőségek szélesebb körű ismertetése is egyaránt.

2.5. A jelenség kialakulása és helyzete Magyarországon

2.5.1. Politika, mint ideológiai befolyásolás

Mint ahogyan korábban említettem, a közép-és kelet-európai országokra jellemző, hogy kis múlttal és tapasztalattal rendelkeznek az interkulturalitás terén, melynek elsősorban a menekültek és bevándorlók kis arányú jelenléte az oka. Ez Magyarországon sem volt másképp. *„Magyarország annak ellenére az előítéletes országok közé tartozik, hogy csekély arányban (kb 2%) vannak jelen bevándorlók, a lakosság túlnyomó része tehát nem rendelkezik személyes tapasztalatokkal”.* (Dancs-Kinyó 2012:46). Ez ugyanúgy jellemző a többi kelet-és közép-európai területre. Ezeken a területeken a lakosság többnyire keresztény, kulturális identitásában főként a zsidó-keresztény kultúrkör erős. Így interkulturalitás funkciója ebből a szempontból is megkérdőjelezhető, ugyanis korábban a multikulturalizmus általánosan elfogadott és pozitív társadalmi jelenséggént volt számon tartva, a kétezres évek elejétől viszont egyre több megállapítás kerül a köztudatba, mely szerint ez a társadalmi forma megbukott. Illetve a szélsőségesebb pártok támogatói is nagyrészen úgy gondolják, hogy az elmúlt évek multikulturális politikája felelős az adott problémákért (Glied 2015). a szélsőségesebb pártok támogatói is nagyrészen úgy gondolják, hogy az elmúlt évek multikulturális politikája felelős az adott problémákért

Kiemelendő a politika befolyása az adott attitűd kialakításával kapcsolatban. Az elmúlt években első kézből tapasztalhatjuk a politikai irányelvek és ideológiák befolyását, a közmédia területén, mely elsősorban veszélyforrásként jeleníti meg a más politikai iránnyal és nemzetiségi összetétellel rendelkező társadalmakat és közösségeket, ezzel kollektív bizonytalanságot és félelmet keltve az emberekben. Magyarországon – és ahogyan több más kelet-európai országban is – elsősorban jobboldali politikai irányzatok az erősebbek. Egy reprezentatív nemzetközi kutatás során parlamenti képviselőkkel végzett survey kutatásból kiderült, hogy azok a személyek, akik egy jobb- és baloldali ideológiai skálán a jobboldal felé húznak, szignifikánsan erősebb emigráns ellenes attitűddel rendelkeznek, illetve hogy azok a személyek, akik erősebb ragaszkodást mutatnak saját kultúrájukkal és nemzetiségükkel

kapcsolatban, szintén szignifikánsabban elutasítóbb attitűddel rendelkeznek az emigránsokkal kapcsolatban (Bojana-Marko 2022). Az interkulturalitással kapcsolatos attitűdök kialakulása megfigyelhető tehát a jobboldali politika irányelvekben is, mely egyszerre bevándorlás-ellenes attitűdöt közöl a társadalom felé, ám erős muszlim barátságot hirdet elsősorban Irán és Törökország felé (Glien 2015).

Egy 2014-ben elvégzett reprezentatív kutatás eredményeiben pedig látható, hogy a nyugat-európaiakkal szemben keleten erősebb a muszlim ellenesség (Bojana-Marko 2022), melyhez egyértelműen kapcsolható a 2014-es nagy menekülthullám elindulása is. Tekintve, hogy a más kultúrájú emberek beáramlása nemzetközi szinten mutat folyamatosan növekvő tendenciákat az elmúlt évtizedekben és ezzel egyidejűleg hozzájárul a jobb-és baloldali politikai irányelvek közötti polarizáció megerősödéséhez (Bojana-Marko 2022).

2.5.2. A befolyásolás veszélyei

Az előzőekben említettem a kollektív közmédia hatását is, mely rendszeresen negatív jelentéstartalmú üzeneteket ad át az idegenekről, elsősorban a bevándorlókkal kapcsolatban (Dancs-Kinyó 2012). Ezek az ellentétes álláspontok megnehezíthetik az interkulturalitással kapcsolatban „tapasztalatlanabb” társadalmak interkulturális kompetenciájának fejlődését, ezzel egyidejűleg megerősítik belső személyes bizonytalanságot és a különböző álhírekből merített „félelmeket” egy adott kulturális csoporttal szemben. Ezek a bizonytalan hozzáállások a későbbiekben aggodalmat és félelmet váltanak ki az „ismeretlennel” szemben.

A média hatásának leginkább a gyermekek vannak kitéve, akiknek még nehezebb személyes kognitív tudásuk szerint felfogni és elválasztani a hallottakat a valóságtól. Ezen káros hatások elől pedig a szülők és pedagógusok feladata megvédeni a gyermekeket (Molnár 2010). A TV-ben, vagy egyéb más internetes platformokon látott, vagy hallott műsorok hatással vannak a gyermekek kognitív képességeinek fejlődésére, illetve jelen vannak a pszichomotorikus képességek, melyeknek fejlődését az utánzási késztetés indítja be és biztosítja (Molnár 2010). Így tehát a média hatással van nem csak bizonyos eszmék megerősítésére, de személyes attitűdök és viselkedésformák kialakítására is egyaránt. Így a szülők, tanárok feladata elengedhetetlen az értékválasztás irányítása és segítése szempontjából, melynek eredménye függ az adott személy felkészültségétől, jellemétől is. Ez azonban egyre nehezebbé válik egy olyan oktatási rendszerben, mely szűkíti a tanárok egyéni tanítási stílusának szabad mozgását.

Tehát a politika – és ezzel együtt a média – hatása nagyban befolyásolja egy társadalom kollektív attitűdjeit a külföldi kultúrákkal szemben. Magyarországon ez a típusú attitűd romló

tendenciát mutat. A TÁRKI 20 éve, minden évben kutatást készít, melyben a válaszadókat arról kérdezik, hogy minden menedékkérőt be kell-e engedni az országba, vagy sem. 2011-ben tíz megkérdezettből hárman adtak teljesen elutasító választ, azaz egyetlen menedékkérőt sem fogadnának be, további hatan pedig etnikum/nemzetiség függvényében döntenék el. 2014-ben viszont már a felnőtt lakosság csaknem 39%-a adott teljesen elutasító választ (Görbe – Zán 2017). Az adott longitudinális kutatásból tehát látható a romló tendencia. Egy 2019-ben elvégzett longitudinális kutatás eredményei kimutatták, hogy Magyarországon a roma népességet érinti a legnagyobb arányban diszkrimináció, az elmúlt három évben viszont a más kultúrából érkező csoportokkal szemben a romákkal egyszintűre emelkedett a diszkriminatív bánásmódok aránya (Neményi-Ságvári-Tardos 2019). Ugyanezen kutatás során a megkérdezettek egyéni véleményére is kíváncsiak voltak a probléma okaival kapcsolatban. Az eredményeknél első helyen az alkoholizmust említik, amelyet az egyéni felelősségvállalás hiányának tekintik, emellett viszont nagy mértékben a kisebbségi származást és a hátrányos családi hátteret jegyzik meg, mint a diszkrimináció kialakulásának tényezőit. Utóbbiak pedig egyértelműen olyan strukturális okok, melyek kívül állnak az egyéni felelősségvállaláson (Neményi-Ságvári-Tardos 2019). Utóbbi eredmények kifejezetten fontosak kutatásom szempontjából, ahol ezeket a háttérváltozókat, egyéni tapasztalatok mentén vizsgáltam.

Egy olyan társadalomban tehát, ahol ez a jelenség egyre erősödik, szélsőségesebb, destruktív társadalmi jelenségek jöhetnek létre, mint például a diszkrimináció, szélsőséges nacionalizmus, vagy rasszizmus. *„A nacionalizmus megerősödése során olyan etnikai csoport által dominált állam jöhet létre, melyben a csoport identitásjellemzői az illető állam hivatalos szimbólumrendszerébe és törvénykezésébe ágyazottak.”* (Thomas 2008:80). A politikai irányelvek az elmúlt években nagy hangsúlyt fektettek a magyar nemzethez való tartozás fontosságára a közmédiában és az oktatásban egyaránt, mely egyszerre megerősíti és újratermeli a nemzethez tartozás érzését (Thomas 2008), ám közben akaratlagosan, vagy akaratlanul más, az országban élő nemzetiségi csoportok integrációs folyamatainak sérüléséhez, vagy teljes ellehetetlenítéséhez vezethet, mely növeli az etnocentrista attitűdök kialakulását is, amely szélsőséges esetben diszkriminációhoz vezethet. Az etnocentrizmus hatása alatt olyan attitűdök alakulhatnak ki, melyben az emberek saját hazájukat hajlamosak a "világ központjának" tekinteni, más társadalmi csoportokat saját csoportjuk szemszögéből megítélni, és negatívan értékelni azokat a személyeket, akik kulturálisan különbözőek (Malota 2003). Ezek a viselkedési és gondolkodási formák pedig már jelentősen könnyebben képesek kitermelni vagy megerősíteni a diszkriminatív attitűdöket. A diszkrimináció olyan - az emberi méltósággal és az egyéni értékek tiszteletével összeférhetetlen, - előítéletes meggyőződéseken

alapul, melyeken keresztül bizonyos etnikai, származási, vallási, nemi stb. jellemzők alapján, csak a csoporthoz való tartozás miatt következtenek az adott személyek egyes tulajdonságaira és emiatt velük szemben eltérő, hátrányos megkülönböztetést alkalmaznak. (András 2021)

2.5.3. Történelmi háttérváltozók

A már leírt politikai háttérváltozók mellett egyéb, kulturális és történelmi indikátorok egyaránt jelentőst hatást gyakorolnak egy társadalom kollektív attitűdjeinek kialakulására. Kelet-Európával kapcsolatban eddig inkább csak a „tapasztalatlanság” volt megemlítve, viszont kiemelendő a kommunizmus ideológiájának évtizedeken át tartó uralkodó hatása a kelet-európai országokban élő társadalmakban. Fontos így megemlíteni tehát azt is, hogy azok a személyek, illetve csoportok, akik az ipari társadalomban szocializálódtak -melyeket főként a felpörgetett életritmus jellemez - hajlamosabbak az övéktől eltérő normákat követő, vagy kultúrából érkező csoportok felé átnevelő szándékkal közelíteni (Lénárt 2010), tekintve, hogy egy olyan társadalomban szocializálódtak, ahol ez a típusú módszer volt az uralkodó. Ennek következményeképp pedig más típusú szocializációs folyamatok kialakítása, elterjedése és megélése sem volt jelen.

Ennélfogva, adott történelmi korszakokból képesek vagyunk kollektív normákat és attitűdöket magunkkal hozni, melyek az ilyen típusú negatív jelenségek háttérváltozói lehetnek. Tekintve, hogy a szocializmus ideje alatt mind a médiában, az oktatásban, illetve a tudományos életben is főként – vagy éppen kizárólagosan – olyan társadalmi jelenségekkel lehetett foglalkozni, melyek beleilleszkednek a szocialista, kommunista ideológia rendszerébe, így az integrációs problémákról, a nemzetiségi, vallási, nemi vagy bármilyen kulturális egyenlőtlenségről nem volt szó, nem képezte részét a közgondolkodásnak. Tehát, ha egy probléma jelenléte nem elfogadott tény, az ezzel kapcsolatos viták, hipotézisek és megoldási javaslatok is nehezen kerülnek előtérbe. Kutatási alanyaim három különböző generációba sorolhatók, melyekből kettő generáció a szocializmusban élte élete nagy-vagy jelentős részét, így ennek a társadalmi kornak a jelenléte kifejezetten fontos figyelmet igényel kutatásom szempontjából. Így ilyen esetek vizsgálata során fontos figyelembe venni, hogy egyéni, személyes tapasztalatokat vizsgálunk, de valójában egy társadalmi jelenséget, produktumot áll szándékunkban feltárni.

Ezzel összefüggésben tehát nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a diszkriminatív vagy rasszista bánásmódok elkövetőinek szándékai nem kifejezetten egyéni, személyes akaratból meghozott cselekedetek, hanem szocializációs folyamatok során elsajátított gondolkodásmódok és eszmerendszerek „hozádékai.” Ezzel a típusú gondolkodásmóddal

képesek lehetünk elkerülni, hogy mi is a diszkrimináció csapdájába essünk és olyan következményeket vonjunk le az ilyen csoportokba tartozó emberekről, amelyek szélsőségesek, vagy éppen nem relevánsak, hiszen a társadalmi háttérváltozók tudásának hiányában vagyunk. Éppen annyira, mint a diszkriminatív attitűdökkel rendelkező személyek a különböző kultúrájú emberekkel szemben.

A szakirodalmi ismertető záró gondolataként érdemes figyelembe venni, hogy a mai társadalmakban a fejlődő technológia és globalizáció hatása miatt egyre inkább érintkeznek különböző kultúrák, népek és vallások, ezzel egyidejűleg pedig megnő az igény a magasabb szintű megértésre, érzékenységre és kompetenciára, (Lucza 2023). Ennek okán gondolhatunk erre egyfajta pozitív előképként is. Minél többször emeljünk be e probléma jelenlétét és kialakulásának okait a köztudatba, annál inkább növekedhet az esélye, hogy a kommunikáció során képesek leszünk nem „tabutémaként” értelmezni a jelenség erősségét hazánkban. Ezáltal a mindennapi életben is képesek leszünk tudatosabban kezelni a különböző kultúrák között kialakult bizonytalanságokat és gátakat, így kialakíthatjuk az interkulturális kommunikáció lehetőségét. A kommunikáció ugyanis képes működni azok számára, akik hajlandóak dolgozni rajta.

3. A kutatás módszertana

Kutatásom során az attitűdök kialakulási okainak feltárása volt a cél. Ennek megfelelően kutatásomat kvalitatív, félig strukturált interjúkkal valósítottam meg, tehát előzetesen elkészített interjú vázlat mentén haladva építettem fel kutatásom témáját és kérdéseit, melyektől természetesen az interjú haladási irányát figyelembe véve tértem el, vagy adtam hozzá kérdéseket.

Az interjúvázlatom bevezető kérdésekkel kezdődik, melyek először a demográfiai háttérváltozók lekérdezésével kezdődnek. Figyelembe véve, hogy generációk közti összehasonlító elemzést végeztem, ezért mintavételi eljárásom nem valószínűségi, szakértői mintavétel, ugyanis a nemnek és a kornak adottnak kell lennie. A mintába kerülő 12 alanyt nemek szerint egyenlő arányban osztottam el, így tehát 6 férfit és 6 nőt választottam ki 3 generációból, tehát 2 nő és 2 férfi interjúalany lett mind a három generációból. A három generáció a Baby Boomerek (1946 és 1964 között születettek), az X generáció (1965 és 1981 között születettek) és a Z generáció (1996 és 2007 között születettek). Az Y generáció kihagyása szándékos döntés volt, ugyanis várható eredményeim között tartom a tényt, miszerint családi háttérünk, szüleinktől örökölt attitűd-minták hatással vannak személyes

attitűdjeinkre az idegen országokból származó emberek felé. Ebből kiindulva pedig az X generáció gyermekei nagyobb eséllyel Z generációs emberek, mint Y generációsak.

Idődimenzió szempontjából keresztmetszeti kutatást végeztem. Az interjúvázlat első szakaszában alap demográfiai változókkal kapcsolatos kérdések szerepelnek, melyeket az interjú legelején kérdeztem le. A kérdések között szerepel a kor, iskolai végzettség szintje és típusa, mivel úgy gondoltam ezek a változók is hatással lehetnek az adott attitűd kialakulására, illetve ide tartozik még munkahelyük és lakóhelyük típusa egyaránt. Alanyaim anonimitását megőrizve álneveket használtam, melyek kutatási eredményeim bemutatása során korukkal együtt lesznek láthatóak. (Lásd 4. fejezet)

Az interjúk során hangfelvevő eszközt használtam, majd a hangfájlt egy átkonvertáló alkalmazáson keresztül írott, szöveges formátumba hoztam. A szükséges korrekciók (halkabb beszéd, vagy zavaró hátsó zajok miatt kialakult hibák javítása) után a nyers interjúkat felvittem az Atlas.ti programba, amelyen keresztül a következő fejezetekben olvasható elemzéseket és kutatási eredményeket dolgoztam ki és futtattam le. Az elemzés során egy előzetesen kialakított kódlistát készítettem el, mely mentén tudtam a kutatásom szempontjából legrelevánsabb információkat rendszerezni. Az interjú vázlatok elolvasása és formázása során azonban kódlistámat a válaszaik alapján korrigáltam. Az elkészített kódlista tartalmazta végül az alanyok demográfiai adatait, személyesen megélt interkulturális tapasztalataikat, véleményüket a kollektív attitűdökkel kapcsolatban, illetve személyes érzelmeiket egyaránt. A kódlista részletesebb megtekintése érdekében a dolgozat 2. mellékletében a szakdolgozathoz olvasható.

4. Kutatási eredmények

4.1. Az interjúalanyok demográfiai jellemzői

A kutatáshoz szükséges interjúkat körülbelül három hét leforgása alatt tudtam lebonyolítani, ez idő alatt legnagyobb arányban én látogattam meg az interjúalanyokat saját otthonukban. A beszélgetések mindig zavartalanul, kellemes légkörben és problémamentesen zajlottak. A legnagyobb kihívást a Baby boomer generáció elérése jelentette, akiknek legnagyobb részét távolabbi ismerőseim rokonságában találtam meg. Az interjúknak demográfiai adatok lekérdezésével kezdtem neki. Iskolai végzettség tekintetében a Baby boomer és az X generációs alanyok között majdnem egyenlő arányban oszlott el az egyetemen végzett, illetve az érettségivel rendelkező alanyok aránya, míg a Z generációsok körébe vagy már diplomával rendelkező, vagy jelenleg felsőoktatásban tanuló alanyok

kerültek. Az iskolai végzettség tekintetében a külföldön tapasztalt élmények során láttam összefüggést, tehát az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező interjú alanyok – akik később is természetesen olyan munkahelyen voltak, melyek főleg fizikai munkát, vagy alapvető számítógépes ismereteket igényeltek – kevesebb külföldön tapasztalt élményt tudtak elmesélni, ezáltal kevesebb kapcsolódást is idegen kultúrákkal.

Az adott kérdésblokkban a legkiemelendőbb rész az idegennyelvek ismerete. Az megkérdezett interjú alanyok között összesen 3 olyan interjú alany volt, akik nem beszélnek idegen nyelveken. Ezekből az alanyokból ketten a Baby Boomer generációba tartoznak, egy pedig a X generációba. Tekintve azonban, hogy mind a hárman tanultak idegennyelvet vagy nyelveket, személyes külföldi élményeikkel kapcsolatban tudtak mesélni legalább egy olyan történetet, ahol minimális szintű verbális, illetve non verbális szinten meg tudták magukat értetni egy más nyelvet beszélő személlyel és minden ilyen helyzetet pozitív élményként tartanak számon. „...*semmit nem tudtunk kommunikálni, mégis tök jól éreztük magunkat.*” (Edi 52). A három alany közül ketten megemlézték a német nyelvet is, melyet az iskolai kereteken belül kötelezően tanultak, és minimális szinten a mai napig beszélnek. Erzsi (74), az egyik Baby Boomer generációba tartozó alany azt is megemléztette, hogy régen többször tudta alkalmazni a német nyelvet külföldi utazásai során ma már viszont nehezebben érteti meg magát vele. Itt kiemelő, hogy a Z generáció kivételével mindenki a rendszerváltás előtti időkben volt része az oktatási rendszernek, vagy legnagyobb részét 1989 előtt tapasztalta, így az orosz nyelv kötelező tanulásával kapcsolatban majdnem mindenhol jelentek meg kapcsolódási akadályok más kultúrákkal, melyet részletesebb a 4.2. alfejezetben fogok kifejteni.

Az idegennyelv ismerete szempontjából az interjúalanyaim legnagyobb része társalgási szintűnek írta le angol nyelvtudását, vagy középfokú nyelvvizsgával rendelkezik. Emellett egyetlen alanyom volt, aki említett az angolon kívül idegennyelvet, melyet határozottan beszél és ez a francia, illetve az olasz nyelv volt. A határozottságot itt szeretném kiemelni, ugyanis több alanyom is említett harmadik idegennyelvet, de kommunikáció szempontjából nem tartották erősnek és említésük szerint gyakorla, illetve önbizalom hiányában veszett el a tudás.. „*Hát mostmár ha mondanád, hogy mondjam, hogy bögre, vagy hát még a nevemet sem tudnám elmondani, tehát így kikopott teljesen.*” (Boti 25)

A lekérdezett demográfiai változók között szerepelt még a lakóhely típusa (egy interjúalanyom kivételével mindegyikük budapesti lakos, vagy Budapest agglomerációjában él), illetve jelenlegi foglalkozásuk típusa (nyugdíjas válaszadóknál az a munkahely, ahol a legtöbb időt dolgozták), de későbbi elemzéseim szempontjából végül nem tartottam őket

relevánsnak vagy összefüggőnek egyéni élményeik vagy tapasztalataik szempontjából. Ellensúlyozva a foglalkozás jelentőségével kapcsolatos állítást, kiemelném egy alanyomat, aki munkahelye miatt utazott és utazik rendszeresen külföldre, de nyitottsága, vagy egyéni percepciói más kultúrákkal kapcsolatban nem különbözött kiemelendő módon olyanoktól, akik szintén sokat utaztak, de főleg üdülés céljából. Ezzel összeköttetésben áll a külföldi látogatásaik aránya is, mely átlagosan évi egy vagy két külföldi utazást (általában téli – főleg síelés – és egy nyári üdülést) jelentett. Ebből a fiatalabb, tehát a Z generáció anyagi okokat említett, mely az utazásaik lehetőségeit gátolják, a Baby Boomerek pedig legfőképpen a bizonytalanság és egészségi okok álltak a háttérben.

A különböző egyéni attitűdök mögött álló hatások elemzése a következő fejezetekben lesz olvasható, melyet először az interjúalanyok egyéni oktatáson belül megtapasztalt élményeikkel kezdek.

4.2. Az oktatás hatása

Az interjú leíratainak elemzése során használt kódrendszeremben az „Oktatás” elnevezésű kódcsoporthoz belül két kódot alakítottam ki, melyek az „oktatás negatív”, illetve „oktatás pozitív” kódneveket viselték. Az interjú elkészítése során ugyanis tiszta és egyértelmű élményeket meséltek, így könnyen tudtam ebbe a két kategóriába sorolni. Előfordultak azonban helyenként olyan élmények, melyek egyik csoportba sem illettek bele, viszont mivel általában érzelmi töltetű kijelentések voltak, az „Érzelmek” kódcsoporthoz belül tudtam elhelyezni, melyről a későbbiekben fogok részletesebb leírást adni.

Elsőként fontos kiemelnem, hogy alanyaim oktatáson belül megtapasztalt negatív élményeik jelentősen nagyobb arányban voltak jelen, mint a pozitívak. A pozitív élményeket megjelölő kódhoz összesen 8 kijelentés került (és ezek is többször ugyanattól a személytől), ezzel szemben a negatív élményeket jelölőhöz 20. Az elmondott élmények viszont nem álltak kapcsolatban a korrallal. Minden generációból kerültek ki negatív, illetve pozitív tapasztalatok is.

Ehhez kapcsolódó kérdéseim leginkább az idegennyelv tanulásával kapcsolatos tapasztalatokkal volt összefüggésben. Legtöbb esetben a nyelvtanítás gyakorlati részének hiányát említették. Tehát kijelentéseik leginkább a nyelvek valós kommunikációk során felmerülő használatára, vagy az adott oktatási rendszeren kívül történő alkalmazására irányultak. *„Abban már azért nehezen segítenek, hogy ténylegesen eljuss egy felsőfokú nyelvvizsgáig”* (Cila 23)

Interjúalanyaim több alkalommal is a mai napig jelen lévő kommunikációs nehézségeiket az oktatáson belül megtapasztalt élményeikkel összeköttetésben említették meg. *„Képtelen voltam felzárkózni hozzájuk és idegennyelvet tanulni...nekem ez teljes mértékben rossz élmény volt, tehát így lehúzott.”* (Éva 52) Ugyanez a személy ezután elmesélte, hogy a nyelvvizsgálója során mindenben jó eredményt ért el, a szóbeli részénél azonban megbukott. A tapasztalatok önbizalomra tett hatása a legtöbb alanyomnál tudatosan megjelent. *„Nem adnak bátorságot és merészséget”* (Boti 25) Ezzel kapcsolatban több esetben említették az erős versenyhelyzet miatt kialakult nyomást, illetve a nagy mennyiségű lexikális anyag hatását a későbbi motivációjuk hiányára. Legutóbb idézett alanyom említette, hogy vannak vágyai külföldön való tanulással kapcsolatban, ám nyelvi szorongásai meggátolják ebben.

Az oktatáson belül tapasztalt élményekkel kapcsolatban külön szeretném megemlíteni az orosz nyelvet, mint kötelező idegennyelvet a szocializmus alatt. A Z generációs alanyaimat kivéve, minden interjú alanyom a szocializmus alatt volt része az oktatási rendszernek, vagy legnagyobb részét abban élte meg, és közülük mindenki megemlítette az orosz nyelvvel kapcsolatos élményeiket, melyek minden esetben negatívak voltak. *„Hát én oroszul kezdtem el tanulni az mondjuk nem volt pozitív élmény, mert nem szerettem az orosz nyelvet.”* (Péter 54). *„Hát oroszot tanítottak, azt nemigen élveztem. Nem élveztük az oroszot és mást nem tanítottak sehol sajnos.”* (Erzsi 74)

Az orosz nyelvvel kapcsolatban a legtöbb alanyom megemlítette a kötelezőség miatt kialakult zárkózott attitűdöket. *„...kifejezetten erőltették és amit erőltetnek azt nem szívesen meg ambivalens érzésekkel tanultuk.”* (Budai 74) Legutóbb hivatkozott interjú alanyom ezt követően azt is elmondta, hogy a nyelvvel kapcsolatban elvárt képességeket nem érezte relevánsnak és hogy külföldön több év orosz tanulás után is úgy érezte nem tudna kommunikálni. A nyelvvel szemben, a kötelezősége miatt kialakult ellenálló, vagy tiltakozó attitűdök kialakulása tudatosan jelent meg az alanyok elbeszélései során, emellett mindegyikük azt mondta ma már semmilyen formában nem tudná alkalmazni az orosz nyelvet. Elbeszéléseik alapján az angol nyelvet oktatáson kívül, egyénileg kezdték el megismerni, különböző zenéken, filmekben vagy rádióadásokon keresztül. Ilyen tapasztalatok azonban előkerültek a Z generációs alanyok esetében is, akik többször említették, hogy nyelvvizsgálóra egyénileg, vagy külön tanárral készültek fel. Éva (52) akinek az oktatással kapcsolatos negatív élményeit fentebb említettem, háromgyerekes anyuka. Elmesélte, hogy gyermekein keresztül is negatív tapasztalatokat szerzett a nyelvoktatásról, így külön tanárhoz járatta őket, hogy le tudják tenni a középfokú nyelvvizsgát.

Kiseb arányban, de jelentek meg pozitív élmények oktatáson belül. Egy Baby Boomer generációs alanyom, a 84 éves Rózsa, például kifejezetten motiváló, izgalmas és örömteli élményeket mesélt a taníttatásával kapcsolatban, melyek szerint egyértelműen hatottak külföldi utazásaira is. (Rózsa Dél-Amerikán kívül minden kontinensen járt). Illetve a 23 éves Cila első reakciója az oktatással kapcsolatban így hangzott: *„Én nagyon szerettem gimibe angolul tanulni, elképesztően motivált és nagyon jó angol tanárom volt.”* Fontos kiemelni, hogy Cila megemlítette, hogy a dicsérek, amiket a tanárától kapott folyamatosan motiválták és segítettek a pozitív dolgokra fókuszálni. A külföldi utazások és interkulturális kapcsolódások felé kialakult attitűdjeire is egyértelműen hatással volt. *„...elkezdtém azt érezni, hogy megértem a világnak azokat a részeit, amiket azelőtt nem...és hogy így kinyílik egy kapu.”* (Cila 23)

Legnagyobb arányban tehát interjú alanyaim negatív élményeket szereztek oktatáson keresztül, az egyéni motivációjukra vagy önbizalmukra gyakorolt hatásai különböző módokon jelentek meg a generációk között. A Baby Boomer generációs alanyaim azzal kapcsolatban, hogy önbizalmukra vagy a külföldi országok iránti érdeklődésükre hogyan hatottak az oktatáson belüli tapasztalataik, eltérően válaszoltak a többi generációhoz képest. Ez leginkább abban jelent meg, hogy a fiatalabb generációs alanyok nagyobb arányban említették meg más országokhoz és kultúrákhoz fűződő igényeiket, mint az idősebb generáció. A baby boomerek főbb véleménye szerint fiatalabb korukban sem nagyon éreztek igényt, hogy külföldi kultúrákkal kapcsolódjanak viszont mindegyikük tudatosan kezelte a szocialista társadalom hatását ezzel kapcsolatban, tehát a társadalmi forma miatt kialakult kevesebb külföldi kapcsolódási pont hiányát. *„Annyira zárt világ volt, egy vasfüggöny és innen se be se ki. Gyakorlatilag reménytelen volt, hogy arra gondoljunk, hogy na majd kimegyünk és ott majd milyen jó lesz.”* (Budai 74) Alanyaim véleményét a szocializmusból hozott társadalmi formákkal kapcsolatban a későbbi fejezetekben fogom részletesebben kifejteni.

A tény, hogy generációk között az interkulturalitás felé kialakult igény milyen formában különbözhet leginkább az X generációba tartozó alanyaim említették meg. *„...tehát ők már abban nőttek fel, hogy kiskoruktól az angol ott volt. Én meg úgy, hogy 18 éves koromig gyakorlatilag nem voltam nyugati országban.”* (Kálmi 48) *„Ez egy generációs dolog, nektek megvan az igény, mert ugye bíjjátok a telefont meg minden azért a legtöbb dolog angolul van meg titeket érdekel a világ.”* (Edi 52)

4.3. Egyéni kapcsolatteremtések

Az interjú során az alanyoktól egyéni élménybeszámolókat kértem arról, amikor idegen kultúrájú személlyel vagy személyekkel kerültek kapcsolatba, akár külföldön, akár Magyarországon belül. A külföldi élményeik kódolását az iskolai élmények során elkészített csoportosításhoz hasonlóan oldottam meg, tehát külön kódok voltak a pozitív, illetve a negatív élmények, emellett a nehezebben eldönthető, vagy nem teljesen egyértelmű érzéssel párosuló élményeiket külön kategorizáltam, szintén az „Érzések” kódcsoporthoz.

Elsőre is látható eredmény volt, hogy alanyaik legnagyobb arányban pozitív interkulturális interakciókat tapasztaltak, illetve a negatív élményekről beszámoló alanyok is említettek pozitív tapasztalatokat. Összesen 21 kijelentést, illetve történetet tudtam pozitív kapcsolódásokhoz sorolni, és nyolcat a negatívakhoz. Az interjú ezen pontja volt minden alkalommal a legpozitívabb és legélénkebb rész, ahol izgalmas történeteket meséltek, amelyeket a világ különböző pontjain tapasztaltak. A legnagyobb arányban olyan élményeket osztottak meg, ahol a külföldi kultúrájú emberek kedvesen és vendégszeretettel fogadták őket. Ezen a ponton szeretném kiemelni Rózsa (84) és Erzsébet (73) történetét. Rózsa ugyanis – ahogyan korábban említettem - Dél-Amerikát kivéve minden kontinensen járt és ezzel egyidejűleg a dél-afrikai gettókon keresztül, Ausztráliáig mindent látott a világból. Történeteink és tapasztalataink keresztül Rózsa nem említett bizonytalanságot és félelmet idegen kultúrákkal kapcsolatban és a hozzájuk fűződő nyitottsága és egyenlőség érzése is mindig erősen kiemelkedett történeteiből. *„Ő is egyenrangúnak gondolt minket és mi is őket... sosem fogom elfelejteni azt a napot, amit vele töltöttünk.”* (Rózsa 84) A Rózsával egy generációba tartozó Erzsébet ugyan nem járt annyi helyen, mint Rózsa, és az angol nyelvet sem beszéli, de tizennyolc alkalommal járt Toszkánában, megjárta Görögországot, illetve régen az NDK legnagyobb részét is. Erzsébet megosztotta velem egy különleges barátságának történetét, egy vele egyidős szlovén hölgygel. Ahogyan ugyanis Erzsébet nem beszél a magyar nyelven kívül mást, úgy a hölgy is csak szlovénul beszél. A nyelvi akadálytól eltekintve évek óta tartó barátságuk van, rendszeresen látogatják egymást és leveleznek. Az egymástól kapott leveleket különböző fordítóprogramokkal olvassák el. Amikor megkérdeztem Erzsébetet hogyan kommunikálnak, amikor találkoznak Erzsébet válasza így hangzott: *„Ahhoz nem kell beszélni, hogy ő megfőzi a kávékat én meg közben kirakom a sütit az asztalra.”* (Erzsébet 73). Erzsébet történetéhez hasonlót mesélt el a 23 éves Cila is, aki sportversenyek miatt, gyerekként gyakran járt külföldön, ahol ukrán versenytársaival UNO kártyáztak közösen, anélkül, hogy verbálisan kommunikáltak volna, és Cila pozitív és izgalmas élményként hivatkozott rá.

Kálmí (48) aki legfőképpen munkahelye miatt utazott külföldre megjárta Kazahsztánt, Mongóliát és Üzbegisztánt is, ahol szintén pozitív fogadtatásokat és élményeket szerzett.

„Nagyon-nagyon fel tudtak dobni, újdonságként hatott a dolog.” (Kálmi 48). A vele egy generációba tartozó alanyok főleg családdal, gyermekekkel együtt utaztak külföldre és tapasztalataik nekik is szintén befogadó és vendégszerető kultúrákkal való érintkezésekről szóltak.

Negatívan megélt történeteket összesen három alanyom említett és mind a hárman különböző generációkba tartoznak. A Baby Boomer és X generációba tartozó alanyaik közül ketten azt feltételezik, hogy a külföldiek részétéről történő hüvös, udvariatlan kommunikáció, a származásukból, vagy az ország korábban kommunista blokkhoz való tartozásából eredhet. „...nem voltunk nekik valamilyen okból szimpatikusak, bár mi voltunk az egyetlenek, akik a szocialista országokból jöttünk, vagy volt kommunista országokból.” (Rózsa 84). A külföldön tapasztalt történetek és más kultúrával való kapcsolódások kiemelkedően magas számban voltak pozitívak, függetlenül az alanyok későbbiekben elmondott, a külföldiek iránt kialakult személyes attitűdjeiktől, melyeket a későbbi fejezetekben fogok részletesebben kifejteni.

Az alanyokat megkérdeztem arról is melyek azok a kultúrák, népcsoportok, amelyekhez kifejezetten negatív, illetve pozitív érzések kötik. A kódolást ezzel kapcsolatban ugyanazon a módon végeztem el, tehát lett egy negatív csoport és egy pozitív csoport elnevezésű kód, amelyekhez besoroltam a különböző, általuk említett népcsoportokat.

A negatív, illetve pozitív érzésekkel párosuló kultúrák száma majdnem egyenlő mértékű lett a kódolás során, a pozitív javára. Az arab származású, vagy iszlám hitű személyekhez fűződő negatív érzések két interjúalanyom kivételével minden személynél megjelentek, generációktól függetlenül. Az érzéseik, vagy viszonyulásaik okát viszont már különböző módokon magyarázták. A Z generációba tartozó alanyaik leginkább a média hatását említették, amelyen keresztül, véleményük szerint, szélsőséges negativitással mutatják be az arab kultúrát. A 25 éves Boti így válaszolt a kérdésemre: „*bennem a muszlim hitvilág iránt van egyfajta félelem.*” majd később hozzáfűzte: „... az iszlám hitű országok iránt abszolút sikerült bennem elültetniük egy félelmet.”, utalva ezzel a médiára. A 26 éves Máté szintén az arab kultúrát emelte ki, mint negatívabb, vagy bizonytalanabb kapcsolódási pontot. „...ezzel kapcsolatban volt egy intenzívebb kommunikáció országos szinten.” (Máté 26) A vele egy generációba tartozó alanyok közül egy személy említette, hogy érzéseik személyes, vagy barátaikon keresztül megtapasztalt negatív élményeken keresztül alakultak ki az említett kultúrával szemben. Az X, illetve Baby boomer generáció ezzel kapcsolatban az iszlám vallás radikalizmusait emelte ki, mint érzéseik és attitűdjeik kiváltó okát.

A pozitív megítélésű kultúrák száma már jelentősen nagyobb volt. A szocializmusban nevelkedett generációk a legtöbb határmenti országot megemlézték, ebből kiemelkedik a

szerb kultúra, kiugró értéket azonban az olasz emberek értek el, tekintve, hogy 18 kijelentést tudtam a pozitív csoport kategóriába sorolni, melyből 7 említés az olasz kultúrával való pozitív kapcsolódásokra referál. Megemlítendő ezen kívül a görög, illetve a török kultúra, mely körülbelül egyenlő arányban volt szóvá téve, az olasz kultúra mögött.

Az élménybeszámolókat követően alanyaim jövőbeli külföldi utazással kapcsolatos igényeit kérdeztem, melyek legnagyobb arányban pozitívak voltak. Generációktól függetlenül mindegyik alanyom tervez a jövőben külföldre utazni, ellenben a Baby Boomer generációhoz tartozók ezen a ponton fizikai problémákat említettek, mint akadályozó tényezőket az utazásban, illetve egy személy, ebből a generációból a külföldi kultúrák felé való bizonytalanságát, illetve elfordulását említette. *„Lett volna még 1-2 hely, ahova elmennék Európába, de a mostani állapotok, amiket látni lehet és ez nem hazugság, mert a tévé képernyőjén keresztül lehet látni. Hát megmondom őszintén nem vonz már Európa...”* (Budai 74)

4.4. A kollektív attitűdök és kialakulásuk okai

Az interjúk következő részeiben alanyaim egyéni véleményére irányuló kérdéseket tettem fel, a magyar emberek kollektív attitűdjeivel kapcsolatban a külföldi kultúrák felé. A válaszokat egy kollektív attitűd elnevezésű kódcsoporthoz tettem, melyen belül hat különböző kódot alakítottam ki a leggyakrabban említett viselkedésekkel kapcsolatban, ahol mind pozitív (nyitott, barátságos, érdeklődő), mind negatív (zárkózott, bizonytalan, elítélő) attitűdök egyaránt jelen voltak. A bekódolás után egyértelműen magasabb számban jelentek meg a negatív érzésekkel párosuló attitűdök, amihez összesen 30 kijelentést kódoltam be, ellenben a pozitívakhoz 11-et. Ezen a ponton kiemelő, hogy a kollektív attitűdökkel kapcsolatos elemzésem az alanyok szubjektív érzelmeiből és személyes tapasztalataikból készült el, így természetesen nem reprezentatív eredmények.

Az interjú során több oldalról közelítettem meg a kérdéskört. Megkértem az alanyokat mondják el véleményüket az őket elsődlegesen körülvevő személyekről, a magyar emberek hozzáállásáról általánosságban, ugyanezt más országokhoz viszonyítva, illetve egy külföldi, idegen kultúrájú ember szemszögéből egyaránt. Utóbbi kérdés természetesen a legszubjektívebb, de több alanyom is tudott külföldi ismerőseik, barátaik élményeire hivatkozni. Emellett az alanyokat arról is kérdeztem, hogy a szerintük országosan fennálló helyzet (a külföldiek felé kialakult általános viszonyulás), milyen érzéseket kelt bennük általánosságban, illetve a magyarságukkal kapcsolatban, melyet az elemzés második felében fogok részletesebben kifejteni.

Az alanyaikat elsődlegesen körülvevő személyek hozzáállásával kapcsolatban minden interjú alanyom hasonlóan vélekedett. Családtagjaikat és legközelebbi barátait is nyitott befogadó embereknek tartják, melyre a legnagyobb arányban a nyelvtudást és az oktatást említették, mint kiváltó tényező. A fiatalabb generáció ezen a ponton nagyobb arányban említette a generációs különbségeket a saját, illetve szüleik, nagyszüleik hozzáállása között. Ezen a ponton ők leginkább az idegen kultúrával való kapcsolódási tapasztalatok hiányát említik, mint kiváltó tényező.

Ahogy tehát a fejezet első bekezdésében utaltam rá, alanyaik nagyobb arányban negatív attitűdöket említettek a kollektív attitűdökkel kapcsolatban, ebből azonban kiemelendő az „elitáló”, illetve a „nyitott” kódok száma, melyek egyenlő arányban, 9-9 kijelentéshez kerültek. Az elitáló kijelentés alá a szélsőségesebb, illetve intenzívebb személyes élményekhez köthető vélemények kerültek. A Z generációhoz tartozó alanyaik családon belül megtapasztalt élményeket meséltek el, a generációk közti különbségekre hivatkozva. Többen említették nagyszüleiket, akiknek véleményük szerint hozzájuk képest elitálőbb és tartózkodóbb hozzáállásuk van a külföldi kultúrák és csoportok felé. Cila (23) egy kínai barátnője élményét mesélte el, akit a covid járvány első hullámát követően rendszeresen ért verbális abúzus közterületeken. *„Érzek egyfajta ilyen ellenségességet, vagy hogy ez a menetek haza, meg mit kerestek itt.”* (Máté 26) Emellett nagy arányban említették a magyar emberek tartózkodó, illetve bizonytalan hozzáállását is, melyeket főként a félelemből fakadó védekezésnek értelmeztek, illetve az angol nyelv tudásának hiányából fakadó elfordulásként. *„Én azt látom, hogy bezárnak”*, jelentette ki Boti (25), ezt követően hozzáfűzte, hogy szerinte a helyzet ettől függetlenül folyamatos javulásban van az angol nyelv tudásának növekedésével. Generációktól függetlenül a kollektív attitűdökkel kapcsolatos vélemények nagy arányban negatívak voltak. A Z, illetve X generációs alanyaiknál jelentősen látványosabb hangulatváltozás és szóhasználat jelent meg az interjú ezen pontján. Hevesebben, ingerültebben válaszoltak az ezzel kapcsolatos kérdésekre és többször használták a rasszista, nacionalista, illetve xenofób szavakat. A Baby Boomer generáció nagyobb arányban említette, hogy mivel kevesebbet vesznek részt a közéletben, nehezebben tudnak véleményt alkotni, illetve náluk ezen a ponton sokkal inkább kényelmetlennek érződött a kérdés és egyéni élettapasztalataikra hivatkozva; sokkal inkább személy, mint nemzetfüggőnek tartják ezeket a jelenségeket. A pozitív attitűdű kódok alá bekerült kijelentések több mint a felét a 74 éves Budai adta, aki kifejezetten pozitívnak, segítőkésznek és nyitottnak találja a magyar embereket bármilyen kultúrával kapcsolatban, illetve, hogy ennek a ténye nemzeti büszkeséggel tölti el.

Ezt követően az alanyok egyéni érzéseire kérdeztem rá a szerintük fennálló helyzettel kapcsolatban. Itt leginkább az érdekelt, hogy a kialakult helyzet, illetve egyéni percepciójuk ezekkel az attitűdökkel kapcsolatban milyen kapcsolatot alakítanak ki a személyek „magyarságukhoz”, kultúrájukhoz, vagy nemzetükhöz fűződő viszonyukban. Ehhez egy különálló kódcsoporthoz hoztam létre, melyen belül a kódokat a legnagyobb arányban említett érzéseket figyelembe készítettem el. Alanyaik főként a szégyen érzését említették. *„Énnekem szekunder szégyenérzetem van emiatt.”* (Boti 25) Ehhez a kódhoz 10 kijelentés került, melyet túlnyomórészt Z generációs alanyok említettek. Ennél a generációnál fontos megemlíteni a tartózkodó érzés megjelenését. A köz-és politikai életben való részvételtől való elzárkózás és az ezzel kapcsolatos kimerültség több alkalommal is megjelent, az idősebb generációnál azonban jelentősen kisebb arányban. *„... én ezt magamon érzem, tehát olyan szélsőségek zajlanak itt, hogy az ember néha csak így el akarna bújni előle.”* (Cila 23) A Z generációnál a szomorúság vagy csalódottság érzése is megjelent. Többek számára személyesen bántó érzés ennek a kollektív viselkedésnek a tudata. Az, hogy személyes bántásként élik meg a problémát, abból is ered, hogy a Z generációs alanyaik rendelkeznek a legtöbb interkulturális kapcsolattal. A Baby Boomer generáció a korokra és a világban történő rapid változásokra hivatkozva említették, hogy nehezebben látják át ezeket a rendszereket, tehát elsősorban nem egyéni döntés következményeképpen vonják ki magukat. A szégyen érzését követően jelentős jelent meg a harag érzése és ez is leginkább az X generációs személyeknél. Ezen a ponton már többször megjelent a média hatása, amelyre inkább irányult a harag érzése és amelyet a negatív attitűdök kiváltó okának tekintenek. Főként azért is érznek így, mert bizonyos tartalmak tudatos kerülése ellenére is folyamatosan találkoznak ilyen típusú tartalmakkal, amelyek véleményük szerint hatást gyakorolnak az emberek külföldi kultúrák irányába kialakult hozzáállására. *„... már nem viselem el ezeket még a híreket sem...amik elérnek nyilván dühítőek számomra.”* (Edi 54) *„A nagyon zavar kategória fölött van az én ingerküszöböm szerint, hogy tényleg nincs olyan fórum, ahol az ember ne találkozna ezzel.”* (Kálmi 48)

Tehát, kijelenthető, hogy alanyaik legnagyobb része inkább zárkózottnak, illetve visszahúzódónak tartja a magyar emberek interkulturális attitűdjeit és ezt a helyzetet elsősorban negatív érzésekkel kapcsolják össze. Ezt követően alanyaimat arra kértem, hogy fejtse ki, milyen okokat látnak a kialakult helyzet mögött. Az erre adott válaszok alapján létrehoztam a „kialakulás” elnevezésű kódcsoporthoz és ezen belül négy kódot tudtam elkülöníteni, melyeket a következőkben fejték ki.

Legnagyobb arányban- 21 kijelentéssel – a politikai helyzetet említették meg, mint az attitűd kialakulásának forrását, illetve a továbbiakban többen is említették, hogy a 2014-es menekülthullám után kezdték érezni, hogy az idegen kultúrák negatívabb, illetve veszélyesebb fényben való feltűntetése nagyobb számban jelent meg a különböző hírportálokon és online platformokon. Azzal kapcsolatban, hogy a politikai helyzet és a média milyen hatással van erre az attitűdre minden generációban megjelent. Legkisebb arányban a Baby Boomer generációs alanyok említették meg, vagy fejtették ki az ezzel kapcsolatos összefüggéseiket, leginkább arra hivatkozva, hogy kevésbé vesznek már részt a hírek követésében. *„Én azt érzem, hogy a politika az, ami leginkább beszennyezi ezt a képet az emberek fejében.”* (Cila 23) *„... a jelenlegi politikai helyzet szerintem nem kedvez annak, hogy itt érzékenyítsék az embereket a külföldiekre más kultúrára, hanem inkább az, hogy féljünk tőlük.”* (Éva 52) Ezen a ponton többször említettek olyan politikai cselekvéseket, amelyek véleményük szerint pontosan az interkulturális kapcsolatok kialakításának akadályozására irányul. Ebből leginkább azt a törvénymódosítást emelték ki, amely alapján a felsőfokú oktatási intézmények elvégzéséhez nem kötelező a nyelvvizsga. Azok az alanyaim, akik rendelkeznek más kultúrájú barátokkal, vagy van idegen kultúrájú családtagjuk, esetleg magyar családtagok élnek külföldön, többször említették meg a politikai helyzetet kapcsolataik által, másodkézből megtapasztalt élményeiknek köszönhetően, illetve azzal a perspektívával, hogy más országok politikai helyzetéhez viszonyítva tudták kifejezni ezzel kapcsolatos véleményüket. A politikai helyzetet szorosan követte – 20 kijelentéssel – a média hatása. Ennek a témának a tárgyalása során a média szorosan kapcsolódik a politikához, mivel alanyaim a politikai célú médiatartalmakat hatásait említették, de tekintve, hogy ezzel kapcsolatban a kutatásomban vizsgált attitűdről mélyebb megfogalmazásokat tettek, így külön kód alá helyeztem. Többször említik a félelmet, amelyet az ilyen típusú hirdetések és felvételek kialakítanak az emberekben. *„... a kommunikációnak a java része az az, hogy itthon te biztonságban vagy, és ez a legszebb hely, de ha külföldre mész, vagy ha külföldivel találkozol, akkor inkább rettegj és zárd magadra az ajtót.”* (Emi 50) *„Az emberek szerintem azért is félnek tőle, mert ellenséget csinálnak a külföldiekből.”* (Péter 54)

A harmadik legtöbbet említett magyarázat a kialakult helyzetre, a történelem volt, ezen belül is leginkább a kommunizmus időszakában fennállt társadalmi helyzetből hozott kulturális lenyomatok. Ezek a megközelítések, habár a fiatal generációknál voltak a legkevésbé megemlítve, ők is szüleikkel és nagyszüleikkel való kapcsolataikból tudatosan kezelték a jelenséget. Ez legfőképpen abban nyilvánult meg hogy a Z generációs alanyok zártabbnak és tartózkodóbbnak ítélik meg a náluk idősebb családtagok hozzáállását az idegen kultúrájú emberekhez. *„... a nagyanyám arról beszélt, null huszonnégy, hogy ne barátkozzak*

cigókkal.” (Boti 25) A 73 éves Erzsébet említett egy több évtizedeken átívelő barátságot egy, a szomszédságában élő külföldi hölgygel és annak családjával, amely szerint a rendszerváltás okozta gazdasági és pénzügyi nehézségek következményeképpen szűnt meg. A Baby Boomer generációs alanyaim a kommunizmus időszakát többször is az „elzárás” szóval említették, amelyre a külföldi kultúrákkal való kapcsolódási tapasztalataik hiányára utaltak. *„Hát biztos, hogy számít az a negyven vagy harminc éves elzárás.”* (Erzsébet 73) A történelmi időszakok változása a generációk közti különbségekben is megjelentek a téma kifejtése során. Leginkább az idősebb alanyaim említették, hogy a nyelvtudás és a nyitottabb világban való felnövekedés mennyivel természetesebbé tette a Z generációnak a külföldi kultúrákkal való kapcsolódást, és hogy a számukra zártabb szocializációs formák miatt továbbra is nehézséget okoz az idegen kultúrák befogadása, elfogadó attitűdjeik ellenére is.

Kiemelendő még a nevelés és az elsődleges személyek viselkedésének mintakövetése, melyre alanyaim szintén nagy hangsúlyt helyeztek. *„...hogya valaki így szocializálódik, akkor így viselkedik.”* (Éva 52) A Z generációs alanyaim említették, hogy gyermekkorukban, családjukkal együtt megtett külföldi nyaralásaik nagyban hozzájárultak a külföldi kultúrák felé kialakult nyitott, illetve érdeklődő hozzáállásukhoz. *„Mondjuk az a vágy, az a nyitottság, vagy egyáltalán csak hogy erre félre tegyen, hogy akkor tényleg elutazik, ez szerintem nagyon sokat számít, hogy mit kapsz otthonról.”* (Cila 23) Illetve X generációs alanyaim, akik gyermekeikkel rendszeresen jártak külföldre szintén említettek gyermekkorukból külföldi, családi nyaralásokat (akkoriban inkább csak az NDK területén belül utaztak). A nevelés hatása mind pozitív mind negatív irányú hatásként is megjelent. Azok az alanyaim, akik kevesebb nyelven beszélnek, vagy egy idegen nyelven sem, illetve külföldön megtapasztalt élményeik is kevesebbek, kiemelték, hogy kevesebb ilyen gyermekkori tapasztalattal rendelkeznek, illetve szüleik idegennyelvtudását is alacsonynak vagy hiányosnak ítélték meg.

4.5. Megoldások és jövőkép

Interjúm utolsó szakaszában arra voltam kíváncsi, hogy alanyaim a számunkra érzékelhető helyzettel kapcsolatban milyen változásokat látnak szükségesnek, illetve mit gondolnak a leghatékosabb megoldásnak. A legtöbbet említett társadalmi szektor az oktatás volt, továbbá az oktatási rendszer megváltoztatásának szükségessége. Ezen belül legnagyobb arányban az idegennyelv oktatást hozták szóba. Fontos lenne az idegennyelv oktatás kommunikációra való kielevezése, illetve a minél kisebb kortól való gyakorlása. Többen említették; az olyan módszerek szükségességét, melyek motiválják a fiatalokat az idegennyelvi kommunikációra. *„...élményközpontúvá tenni a nyelvtanulást meg a tanítást.”* említette a 25 éves Boti, aki magyar-média tanári szakon végzett, és jelenleg tanárként dolgozik egy gimnáziumban. Boti

ezzel kapcsolatban az oktatásban jelen lévő versenyhelyzet-alapú közeget is megemlítette, mely szerint a belső tanulás iránti vágyra és önbizalomra is negatív hatással van. A pedagógusok idegennyelv oktatását vagy továbbképzését is többen felhozták, mint az oktatáson belüli változásokat előre mozdító indikátort.

Szorosan az oktatás mellett legtöbbször említett alternatív megoldás a tapasztalás volt. Itt több alanyom is kifejtette, hogy az idegen kultúrákkal való relációt és kommunikációt már kora gyermekkortól érdemes lenne elkezdni, hogy a kapcsolódás természetessége ki tudjon alakulni az egyéneknél. Erre, alternatív megoldásként különböző ötleteket mondtak, például külföldi iskolai utazások, cserediák programok szélesebb körű lehetősége és támogatása, illetve a külföldön töltött nyaralások jelentőségének növekedése. „... *tehát az agya elkezd másképpen működni, óhatatlanul olyan emberekkel kerül kapcsolatba, akikkel másképpen nem tudna.*” Máté (26), aki utalt ezzel a külföldön való tartózkodás során történő interkulturális kapcsolódásokra. X generációs alanyaim ezen a ponton több alkalommal visszacsatoltak a generációk közti különbségekre, illetve annak a jelentőségére, hogy ezek a tapasztalások minél korábbi megélése egyre nyitottabbá fogja tenni a következő generációkat is, akik szüleinél is már folyamatosan növekszik az interkulturális személyközi kapcsolatok tapasztalata. „*Kell nyelvet tanulni, kell idegen kultúrát megismerni, mert nem lehet előle elmenekülni.*” (Péter 54)

A megoldási alternatívákkal kapcsolatban a legnagyobb arányban tehát az oktatás és a tapasztalás jelentősége jelent meg, emellett azonban – kisebb számban ugyan de – szóba került a politika és ezen keresztül pedig a média hatásának csökkentése. Azok az alanyaim, akik radikálisabb politikai állásponton állnak, a jelenlegi politikai rendszer teljes megszűnését, vagy megváltoztatását látják az adott helyzetre való megoldásnak. Más alanyaim úgy gondolták ez nem vezetne a probléma abszolút megszűnéséhez, de a politikai beállítottságú médiatartalmak és hírek csökkentését ők is szükségesnek tartják. „*Tehát hogyha azokon a csatornákon, amik mindenhol eljutnak az országban nem ezt kommunikálnák, amit, hanem valami mást, akkor az emberek abba az irányba mennének.*” (Emi 50)

Interjúm utolsó kérdése az alanyok jövőképre irányult, tehát azzal kapcsolatban kérdeztem őket, hogy az általuk látott jelenség szerintük milyen irányba fog változni a jövőben. Erre a kérdésre sokféle és különböző választ kaptam. A radikálisabb politikai beállítottságú személyek a politikai helyzet változásának függvényében képesek pozitív jövőképet látni, azon kívül szerintük a helyzet csak romlani fog. Baby Boomer generációs alanyaim közül egy személy nem tudta megmondani, illetve többségük szerint a helyzet

változatlan marad. A negatív jövőképpel kapcsolatos meglátások leginkább a Z generációnál fordultak elő. Ezekről a véleményektől függetlenül a pozitív jövőképpel kapcsolatos kijelentések is megmutatkoztak, melyeket legtöbbször úgy fogalmaztak meg az alanyaim, hogy egy lassú de pozitív folyamat részei vagyunk az interkulturális kapcsolatok kialakításában és elfogadásában. Éva (52) így fogalmazott a jövőkére irányuló kérdésre: „*Hát szerintem akármennyire is küzdünk ellene muszáj, hogy jó irányba változzon. Akármennyire is hátráltatják ilyen a világunk ... szerintem ez már megállíthatatlan. Hála Istennek.*”

5. Összegzés

Kutatásom témájának fő motivációját az elmúlt években megtapasztalt interkulturális kapcsolódásaim adták és – mint ahogy a bekezdésnél említettem – a tavalyi évben átélt Erasmus élményem során erősödött meg. Személyes közelségből tapasztaltam a jelenségeket, melyeket az interjú során kérdeztem meg alanyaimtól, így szubjektív hipotézisekkel rendelkeztem a kutatás első kialakítási szakaszaiban is, melyek egyenlő arányban igazolódtak és cáfolódtak meg.

A kutatásom kiemelendő eredménye az oktatás jelenlegi helyzete, illetve annak esszencialitása a probléma megoldásával kapcsolatos eszközök elérésében. Alanyaim legnagyobb részének negatív oktatáson belül megtapasztalt élményeik vannak, melyek hatással voltak belső motivációjukra, illetve önbizalmukra az idegennyelveken való kommunikáció terén. Az idősebb generációnak ez legfőképpen a szocializmus alatt kötelezővé tett orosz nyelv és az emiatt elhanyagolt angol nyelvtanulást volt a legerősebb kiinduló pont, de már náluk is megjelentek a fiatalabb generációs alanyok élményei is, tehát a versenyhelyzet és kommunikációs gyakorlat nélküli nyelvtanulás, mely stresszhelyzetet és szintén önbizalomvesztést eredményezett.

A negatív tapasztalatok ellenére, vagy sokkal inkább annak következményeként alanyaim az oktatást jegyezték meg legnagyobb arányban, mint megoldási eszközt, az általuk tapasztalt kollektíven zárkózott és bizonytalan attitűdre az idegen kultúrák felé. Kiemelendő a tapasztalat jelentősége, amely az interjúk során nem csak, mint megoldási eszköz került elő, hanem a már megélt tapasztalatok, egyénekre tett motivációs ereje is. Azok az alanyaim, akik gyermekkoruktól kezdve utaztak külföldre nagyobb igénnyel és motivációval teszik azt a mai napig és az idegen kultúrákhoz való hozzáállásuk is nyitott és elfogadó.

Kutatásom során generációs összehasonlítást végeztem és eredményeim ezen területén kijelenthető, hogy alanyaim személyes meglátásai az országon belül tapasztalt kollektív

attitűdökkel kapcsolatban (egy-két személyt kivéve) megegyezett, illetve az idegen kultúrák felé kialakult attitűdök nem a generációk eltérésében voltak jelen, hanem sokkal inkább az idegennyelveken beszélő és nem beszélő alanyok között. A generációk között fenálló legnagyobb különbség az interkulturális kapcsolatok megtapasztalásában volt. Majdnem minden Z generációs alanyom meg tudott említeni legalább egy közvetlen, vagy közvetett kontaktust idegen kultúrájú emberrel, melynek megléte az egyre idősebb generációk felé csökkent.

Összességében tehát kutatásom rávilágított arra, hogy a más kultúrákkal való érintkezés elkerülhetetlen módon részét képezi életünknek, mind külföldön mind itthon, nemünktől, korunktól vagy végzettségünktől függetlenül. Ennélfogva a megoldás a jelenség tudatosabb kezelése, az interkulturális kapcsolatok megtapasztalása és az ehhez szükséges eszközök – mely legfőképpen az idegennyelv ismeret – mindenkihez való eljuttatása lenne a legeredményesebb. Ezeknek a tapasztalatoknak és tudásnak a birtokában ugyanis interkulturális kompetenciánk tud fejlődni és ennek birtokában képesek vagyunk egyszerre saját kultúránk egyediségének értékelésére és más kultúrák értékeinek megbecsülésére egyaránt.

- Andorka Rudolf (2006) *Bevezetés a Szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó Kft.
- Bajzát Tünde (2010). Interkulturális kompetencia - elmélet és gyakorlat. In. Simigné Fenyő Sarolta - Cetneki Sándorné Bodnár Ildikó - Kegyesné Szekeres Erika (szerk.) - *Az Interkulturalitás aspektusai* 19-26. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó
- Bojana Kocijan - Marko Kukec (2022) Immigration attitudes towards Western and Eastern European MPs: social identity, economic aspects and political ideology. In. Colin Hay - Martin A. Schain - Ben Rosamond (szerk.) – *Comparative European Politics* 33-52. Central European University Budapest, Hungary
- Dabasi-Halász Zsuzsanna - Lipták Katalin - Horváth Klaudia (2017). "Különlegesnek lenni". Középiskolások tanulási célú mobilitását meghatározó attitűdök, motivációk. *Tér és Társadalom*, 54-75.
- Dancs Katinka - Kinyó László (2012). Szegedi középiskolások bevándorlók iránti attitűdjei. *Iskolakultúra*, (22) 7-8. 45-61.
- Falkné Bánó Klára (2011). Kommunikációs kultúra - kulturális/interkulturális kompetencia, kulturális intelligencia, az interkulturális kompetencia fejlesztésének módszerei. In: *Tudományos Évkönyv 2011: Útkeresés és növekedés*. Budapesti Gazdasági Főiskola, pp. 455-466.
- Forray R. Katalin (2003) A multikulturális/interkulturális nevelésről. *Iskolakultúra*, 18-26. Budapest,
- Glied Viktor (2015). Behódolás? Európai szélsőséges pártok és a bevándorlás. Pólusok folyóirat 1, 19-45.
- Görbe Attiláné Dr. Zán Krisztina (2015) Haza xenofóbia-kutatások. In Hautzinger Zoltán (szerk.) *Migráció és rendészet*. 64-71.
- Jones Elspeth - Darla Deardoff (2012). Intercultural competence. In H. d. Darla K Deardoff (szerk.) *The HAGE's Handbook of International Higher Education*, 283-286.
- Lénárt Levente (2010). Interkulturális kommunikáció. In. Simigné Fenyő Sarolta, In. Simigné Fenyő Sarolta, Cetneki Sándorné Bodnár Ildikó, Kegyesné Szekeres Erika (szerk.) - *Az Interkulturalitás aspektusai* 14-18.
- Lucza Lilla - Martos Tamás - Sallay Viola -Weiland Anne, Vermeir Peter - Csabai Márta (2023). Az Interkulturális Érzékenység Skála magyar változatának pszichometrikai vizsgálata orvostanhallgatók és pszichológia szakos hallgatók mintáján. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61-80.
- Malota, Erzsébet (2003) *Fogyasztói etnocentrizmus. A sztereotípiák, az etnocentrizmus és az országeredet imázs hatása a hazai és a külföldi termékek megítélésére*. Phd disszertáció Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem
- Nagy Péter - Tasnádi Péter (2017) *Tömeghatás modellezés = Simulation of Crowd Effect*. In. Gradus 386-394., Neumann János Egyetem, Kecskemét

Neményi, Mária - Ságvári Bence - Tardos Katalin (2019). A diszkrimináció személyes és társadalmi észlelése és az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos jogtudatosság. *Egyenlő Bánásmód Hatóság*.

Öveges Enikő - Csizér Kata (2019). Idegennyelv-tanulási motivációs tényezők és a nyelvi vizsgák Magyarországon: összefüggések vizsgálata egy kérdőíves kutatás segítségével . *Modern nyelvoktatás* , 86-110.

Pap András László (2021) *Diszkrimináció Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Kriminológia rovat) 2-17.

Thomas Hylliad Eriksen (2003) *Etnicitás és Nacionalizmus*. Gondolat Kiadó - PTE BTK Kommunikáció-és Médiatudományi Tanszék

1. Melléklet – Interjú vezérfonal

„Először is szeretném megköszönni a segítségét a szakdolgozatom hozzájárulásához. A szakdolgozatom témája az interkulturalitás, melyben szeretném felmérni a generációs különbségeket Magyarországon az idegen kultúrájú emberek felé kialakult viselkedésekben. Az interjú során nincsen rossz válasz, kifejezetten az Ön egyéni meglátásaira, élményeire és érzéseire vagyok kíváncsi. Az interjúról hangfelvételt készítek, amelyből később leíratot fogok készíteni a szakdolgozatom témájának kutatásához. A feldolgozás során minden személyes adat anonim formában lesz kezelve, harmadik személyhez nem jutnak tovább.”

- I.
 1. Hány éves?
 2. Mi a legmagasabb iskolai végzettsége? Milyen szakon végzett?
 3. Mi a foglalkozása jelenleg/Milyen munkát végez?
 3. Beszél-e más idegennyelven anyanyelvén és ha igen, hány és mely nyelveken?
 4. Lakóhelyét tekintve nagyvárosban vagy kisvárosban/faluban/községben lakik
- II. Oktatás és média hatása
 5. Ha visszagondol, amikor idegennyelvet tanult az iskolában, milyen élményei vannak főként? Élvezte az órákat? Hasznosnak találta?
 6. Tanult-e idegennyelvet az iskolai oktatáson kívül és ha igen, mi motiválta erre?
 7. Milyen hatással volt az idegennyelv oktatása a motivációjára, hogy külföldre menjen vagy külföldiekkel kapcsolódjon?
 8. Milyen helyzetekben használja az idegennyelvet?
 9. Milyen gyakran találkozik erős ideológiai vagy politikai beállítottságú hirdetéssel, újságcikkkel, vagy bármilyen hasonló tartalommal a médián keresztül?
 10. Inkább online felületeken, nyomtatott újságokban vagy TV-csatornákon keresztül tájékozódik?
 11. Mit gondol, ezek a tartalmak hatnak-e az emberek attitűdjére/viselkedésére/hozzaállására az idegen kultúrájú emberekkel kapcsolatban?
- III. Egyéni tapasztalás
 12. Meséljen el egy olyan élményt, amikor egy más kultúrájú/más nyelvet beszélő emberrel lépett kapcsolatba (lehet pozitív és negatív) és jobban megmaradt az emlékezetében.
 13. Milyen érzéseket váltott ki ez akkor Önből? Hogyan érezte akkor magát? Mit gondol, miért alakult ez az esemény így?
 14. Milyen gyakran járt vagy jár külföldön és általánosságban milyen élményei vannak utazások során?
 15. Milyen céllal utazik a leginkább külföldre?

16. Van-e olyan élménye, amikor külföldön járt és más kultúrájú emberrel kapcsolódott és maradandó élmény volt önnek?
17. Mi történt? Milyen érzések és gondolatok vannak önben ezzel kapcsolatban?
18. Tervez-e a jövőben is külföldre menni?
19. Van-e az ön közeli környezetében idegen kultúrájú ember? (barátok, rokonok, munkahely stb)
20. Ha igen, milyen velük a kapcsolata?
21. Mit gondol az önt elsődlegesen körülvevő emberek hozzáállásáról az idegen kultúrájú emberekkel kapcsolatban? (család barát)
22. Mit gondol, ez miből eredhet/mi miatt van/miért alakult így?
23. Mennyire érzi, hogy ez hatással van az ön egyéni érzéseire vagy hozzáállására?
24. Van-e olyan kultúrájú nemzetiségű csoport, akihez kifejezetten pozitív, illetve kifejezetten negatív érzések kötik?
25. Mit gondol, ez honnan ered?

IV. Megfigyelő szemszög

26. Mit gondol általánosságban a magyar emberek hozzáállásáról a más kultúrájú emberekkel kapcsolatban?
27. Mit gondol ennek mi lehet az oka/miből ered/miért van így/miért alakult így ki?
28. És mit gondol minek van a legnagyobb hatása erre?
29. Milyen változásokat lát ezzel kapcsolatban, a korábbi évekhez viszonyítva?
30. Meséljen el egy olyan élményt, amikor megfigyelő szempontból tapasztalt valamilyen interakciót két vagy több különböző kultúrájú ember között.
31. Mit érzett/érez ezzel kapcsolatban?
32. Tapasztalt már olyat, hogy valakit a nemzetisége miatt kellemetlen helyzetbe hoztak mások előtt? És ha igen ez milyen érzéseket, gondolatokat váltott ki önből?
33. Milyen reakciókat váltott ez ki a jelen lévő emberekből?
34. Más országokhoz viszonyítva (ahol járt) milyennek ítélné meg Magyarországot hozzáállását?
35. Ön szerint egy más kultúrájú ember szemszögéből mennyire vagyunk megközelíthetőek vagy nyitottak kommunikáció, vagy egyéb interakció kialakítására?
36. Ez milyen gondolatokat, vagy érzéseket kelt önben?

V. Jövőkép

37. Ön szerint az országban mennyire van jelen a köztudatban az interkulturalitás?
38. És az idegennyelvek fontossága?
39. Mit gondol, ez miért van így?
40. Kell-e ezen változtatni és ha igen, hol lenne a legérdekesebb elkezdni ezt a változtatást?
41. Mit gondol, hogyan fog ez a helyzet változni a jövőben?
42. Van-e még bármilyen élmény, gondolat érzés, amit szeretne megosztani a témával kapcsolatban?

2. Melléklet - Atlas ti. kódlista

1. Iskola

- 1.1. Iskola negatív
- 1.2. Iskola pozitív
- 1.3. Iskola egyéb

2. Külföld

- 2.1. Kapcsolódás negatív
- 2.2. Kapcsolódás pozitív
- 2.3. Kapcsolódás egyéb

3. Viszonyulás

- 3.1. Negatív csoport
- 3.2. Pozitív csoport

4. Érzések

- 4.1. Félelem
- 4.2. Szégyen
- 4.3. Harag
- 4.4. Csalódottság
- 4.5. Büszkeség
- 4.6. Öröm

5. Nyelvtudás

- 5.1. Angol
- 5.2. Német
- 5.3. Semmilyen
- 5.4. Harmadik nyelv

6. Kollektív attitűd

- 6.1. Nyitott
- 6.2. Barátságos
- 6.3. Érdeklődő
- 6.4. Zárkózott
- 6.5. Bizonytalan
- 6.6. Elítélő

7. Kialakulás

- 7.1. Politika
- 7.2. Történelem
- 7.3. Média
- 7.4. Nevelés

8. Megoldás

- 8.1. Oktatás
- 8.2. Tapasztalás
- 8.3. Politikai változás
- 8.4. Média befolyásolás

I-es táblázat (hallgató tölti ki)

A hallgató neve: Lőrincz Dorina

A hallgató Neptun-kódja: VDURF2

Születési hely és idő: Veszprém, 2000. 10. 21.

Kar: Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Képzés/szak neve: szociológia

Képzési szint (kérem aláhúzni a megfelelőt): alapképzés / mesterképzés / osztatlan képzés / szakirányú továbbképzés

Munkarend (kérem aláhúzni a megfelelőt): nappali / levelező

Választott téma: Társas kapcsolatok

Szakdolgozat végleges címe:
Az interkulturális kapcsolatok irányában kialakult attitűdök generációs különbsége Magyarországon

Aláírással hozzájárulok a szakdolgozatom nyilvánosságra hozatalához, továbbá ahhoz, hogy az Egyetem a TVSz 77/A. § (2) bekezdésében foglaltak szerint eljárasson.

Lőrincz Dorina

a hallgató aláírása

II-es táblázat (témavezető írja alá)

Témavezetőként kijelentem, hogy a szakdolgozat (kapcsolódó dolgozat) végleges címe beleilleszkedik a választott témába.

Keltezés: 2024. 04. 03.

Biro Emese

a témavezető aláírása

A konzultációk igazolása:

(öt alkalom)

Sorsz.	Konzultációtárgya:	Dátum:	Témavezető aláírása:
1.	Szakdolgozat bemutatási terve	2023. 10. 23.	Biro Emese
2.	Szakdolgozat elméleti háttér	2023. 10. 24.	Biro Emese
3.	Interjúk felkészítése	2024. 04. 20.	Biro Emese
4.	Szakdolgozat aktuális változata	2024. 03. 14.	Biro Emese
5.	Szakdolgozat végző változata	2024. 03. 28.	Biro Emese

(témavezető tölti ki, írja alá)

A részemre bemutatott szakdolgozatot (kapcsolódó dolgozatot) benyújtásra alkalmasnak tartom (választ alá kell húzni):

IGEN

NEM

Keltezés: 2024. 04. 03.

Biro Emese

a témavezető aláírása

A szakdolgozat címe: Az interkulturális kapcsolatok

területén kialakult attitűdök

generációs különbsége Magyarországon

NYILATKOZAT

Alulírott Lőrincz Dorina, a Károli Gáspár Református Egyetem

Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar,

sociológia szakos III. évfolyamos hallgatója
kijelentem, hogy:

- a fenti címen elkészített szakdolgozatomat önállóan készítettem el,
- a szakdolgozatot más felsőoktatási intézményben ill. egyetemünk más karán nem nyújtottam még be,
- a szakdolgozatban szerepeltetett - más szerzőktől származó - gondolatokat és idézeteket tudományos munkához méltóan, megfelelően jelöltem meg.
- Hozzájárulok, hogy szakdolgozatomat elektronikus plágium vizsgálaton átfuttassák.
- A leadott szakdolgozat nyomtatott és elektronikus példányai tartalmilag és formailag teljes egészében megegyeznek.

2024. 04. 03.

Dátum

Lőrincz Dorina

aláírás